

KÜLTÜR DÜNYAMIZDAN MANZARALAR

**DURSUN
GÜRLEK**

KAMUS VE NÂMUS MESELESİ

Gazetecisinden bakanına, din görevlisinden sokaktaki vatan-daşına, millet vekilinden öğretmenine kadar geniş bir kesim, ne yazık ki Türkçeyi güzel kullanamıyorlar. Konuşurken kulak zevkimizi dumura uğrattıyorlar. Sadece bununla kalmayıp cehaletlerini de açığa vuruyorlar. Mesela kültür dünyamızla ilgili kelimeleri ve kavramları birbirine karıştırıyorlar. “Evkaf” kelimesini, “Efka” diye telaffuz eden vakıf mensuplarına rastlıyoruz. Çemberlitaş’ta, tarihi eserlerden birinin duvarındaki ilanda “kültür” kelimesinin “kultür”, “tezhîb” sözünün “tezhip”, “çini”nin ise “cını” şeklinde yazıldığını görmüş, hayret etmekten kendimi alamamıştım. Ne yazık ki bugün camilerde görev yapan birçok imam ve müezzin de Türkçeyi düzgün konuşamayan insanların kafesine katılmış durumdalar. Mabetlerin girişinde bulunan ilanlar cehalet örnekleriyle, Türkçe yanlışlarıyla, imla hatalarıyla dolup taşıyor. İnsan bunları görünce fena halde şaşıyor. “Sure” kelimesini “süre” diye yazanların sayısı büyük bir yekûna ulaşıyor. Ağzımızda, anamızın ak sütü gibi olması gereken ana lisanımıza kirli sözler bulaşıyor. Ortada Türkçe namına bir sürü “tilcik”, “sözcük” dolaşıyor.

Bir gazetede şöyle bir haber okumuştum:

“Bizim ilk denizcimiz Caka Bey’dir. 1090 yılında donanma kurmuştur. Denizcilikle ilgili ilk kitap ise İbrahim Müteferrika’nın ‘*Tüffetül Kibar Fi Esrâfil Bihar*’ adlı eseridir.”

İşte size tam bir cehalet örneği. Bir kere kitabın doğru adı, *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esjari'l-Bihar*’dır. Yazarı da İbrahim Müteferrika değil, meşhur bilginimiz Kâtip Çelebi’dir. Eser hem Millî Eğitim Bakanlığı’nın klasikleri arasında hem de Tercüman’ın “Binbir Temel” serisi içinde yayınlanmıştır. Avrupalıların “Hacı Kalfa” veya “Hacı Halife” diye yüceltikleri bu büyük âlim, mezarından başını kaldırap eserinin -hem de kendi torunları tarafından- yanlış telaffuz edildiğini görseydi herhalde kahrından ikinci bir defa ölürdü.

Yine günlük bir gazetede rastlamıştım. Anlı şanlı bir köşe yazarı “Düvel-i Muazzama” sözünü, “Düveli-i Muazzama”, “Muâsır” kelimesini ise “Muassır” şeklinde kullanılıyordu. Aslında ben böyle cahil köşe yazarlarıyla “muhatap” olmak istemiyorum ama onlar kendilerini sürekli “muhattap” kabul ettirmek istiyorlar. Bu yanlışlıklara “muhakkak” engel olmak icab ediyor. Yoksa başka türlü “muvaffak” olamayacağız. Her ne ise...

Şimdi vereceğim örnek ise ne yazık ki bir Kültür Bakanı’na ait. Böyle fahiş bir hatayı görünce “Bakanımız böyle vahim bir yanlışlık yaparsa bakmayanımız kim bilir ne halt eder!” diye söylenmekten kendimi alamadım. Efendim, bir gazeteci, baktığı halde göremeyen Bakan’a soruyor: “Yeni hazırlıklarınız var mı?” Bakan Bey şöyle cevap veriyor: “Büyük boy bir Kur’ân-ı Kerîm hazırlıyorum. Baskı için esas alınan hat, Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki Yâkut el-Mu’tasım’ın hattı.” Bir kere, dünyaca meşhur bu hattatın adı “Mu’tasım” değil, “Müsta’sımı”dır. Hazret, tam bir yazı makinesi, mükemmel bir hattat olduğu için binden fazla Kur’ân-ı Kerîm yazmıştır. Yeni bir yazı türü

icad ettiğinden dolayı kendisine “Kıbletü’l-Küttâp” yani “yazıcılar kible” denilmiştir. Rivayete göre Amasyalıdır. Kilisli Muallim Rıfat’ın tashihinden ve tertibinden geçerek neşredilen *Gülzar-ı Savab* isimli eserinde Nefes-zade İbrahim’in verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre Yaküt el-Müsta’sımı, Abdülkadir-i Geylani Hazretleriyle aynı asırda yaşamıştır. 180 yıllık bir ömür süren Hazret, bu İslam mutasavvıfı tarafından çok büyük bir saygı görmüştür. Kendisine bu muhabbetin sebebini sordukları zaman ilginç bir şey söylemiş; “Onun elinde Allah’ın sırlarından bir sır vardır!” buyurmuştur.

İşte böyle meşhur ve maruf bir hattatın ne yazık ki biz ismini bile doğru dürüst telaffuz edemiyoruz. Ne diyelim hat başka, halt başka ...

Gelelim asıl konumuza... Üzülererek ifade edelim ki telaffuz hatası yapanların, düzgün cümlelerle ifade-i meram edemeyenlerin arasında öğretmenleri de görüyoruz. İstanbul ilçelerinden birindeki Millî Eğitim Müdürlüğü’ne gitmiştim. İşimin görülmesi için bir müddet beklemem gerekiyordu. Şube müdürlerinden biri, yanındaki öğretmenle konuşuyordu. İster istemez kulak misafiri oldum. Şube Müdürü, biraz da sesinin tonunu yükselterek şunları söylüyordu: “Hocam, lütfen dikkat ediniz! Siz ‘muzûkî’ öğretmenisiniz. Sahanızın dışına çıkmamanız gerekir vs.” Evet efendim, koskoca bir şube müdürü “mûsikî” kelimesini “muzûkî” şeklinde telaffuz ediyordu. İçimden, “Be adam, mademki “mûsikî” sözünün hakkını veremiyorsun bari ‘müzikleştir!’” dedim. Muziplik işte...

Yine böyle garip manzaralardan biriyle, bir öğretmenin öğrencileriyle konuşması sırasında karşılaştım. Yılların eğitimcisi olan bu arkadaş, sözüm ona, talebelere nasihat veriyor, çocuklar “Türk kültürünün dinamitlerini çok iyi tanımamız gerekir!” diyordu. Belli ki öğretmenimiz “dinamik”le “dina-

mit”i karıştırıyordu. İstidrat kabilinden belirtmek isterim ki Türkçenin nasıl dinamitlendiğini anlatmak için en az birkaç cilt eserin yazılması gerekir. Geçelim...

Dilimiz bozuldukça kulak zevkimiz de ihlal ediliyor. Yalan yanlış cümlelerle, yerli yersiz kullanılan kelimelerle (sözcüklerle) işitme cihazlarımız adeta dumura uğrattılıyor. Merhum üstadımız Necip Fazıl, ıkıntılı sıkıntı ve de takıntılı seslerden ve sözlerden -elbette ki haklı olarak- hiç ama hiç hoşlanmaz, “Ben konuşmaktan değil, dinlemekten yorulurum!” derdi. İtiraf edelim ki bizim de imlâsız, itinasız ve intizamsız yazılardan gözlerimiz, insicamsız sözlerden ise kulaklarımız fena halde rahatsız oluyor.

Türkçe yanlışlarına dair verilen misaller, hiç şüphe yok ki saymakla bitmez. Ama müsaade ederseniz, ben birkaç örnek daha vereyim:

“Delalet” kelimesiyle “dalalet” sözü sık sık karıştırıldığı gibi, “rakib” de yanlışlıkla “râkib” diye “â” harfi uzatılarak telaffuz ediliyor. Ayrıca belirtiyim ki birinci kelimedeki “k” kalın sesli, ikincisindeki “k” ise ince seslidir. Muhatabından bahsederken, “O benim rakibim değil.” diyen şahıs aslında “O benim bini-cim değil.” diyor da farkında olmuyor. Evet efendim, biz bu memlekette “veliaht”ı, “velihat” diye telaffuz eden başbakanlar bile gördük. Kur’ân tefsirinden “tevsir” diye söz eden büyük (!) yayıncılara bile rastladık. Tek kelime Osmanlıca bilmediği halde sahhaflığa soyunan kitapçılara şahit olduk. Daha neler neler...

Bir zamanlar Tercüman gazetesinde köşe yazarlığı yapıyordum. Tabii ki yazılarımda sık sık tashihlere rastlıyordum. Osmanlı bilginlerinden Faik Reşat Bey’in *Eslâf* isimli kitabından bahsettiğim bir yazımda bu kelime “esnaf” diye çıkmıştı. Belli ki dizgici, böyle bir kelime duymadığı yahut bilmediği

için “Eslâf”ı “esnaf” yapmıştı. İnsaf yahu!.. Başka bir makalede geçen “Esef” sözü de “Efes!” diye yayımlanmıştı. Ben bu duruma çok esef etmiştim. Maalesef durum böyle... Necip Fazıl’ın eşinin ölüm ilanını -hem de dindar bir kesimin- gazetesinde okumuş, “Merhum üstad Necip Fazıl’ın kerimesi Neslihan Hanım vefat etmiştir.” cümlesiyle karşılaşınca fena halde şaşırmıştım. Çünkü vefat eden Necip Fazıl’ın “kerimesi” yani kızı değil, “zevcesi” yani hanımı idi.

Şurası bir gerçek ki eskiden bu kadar Türkçe hatası yapılmıyor, bu derece garabet örnekleri sergilenmiyor, insanın kulak zevkini bozan telaffuz yanlışlıklarına günümüzde olduğu gibi çok fazla rastlanmıyordu. Çünkü Türkçe sevgisi, gramer bilgisi, yazar ilgisi, dil namusu ve tabii ki Şemseddin Sami’nin “Kamus”u az çok hükmünü sürdürüyordu.

Unutmayalım ki, kamus, nâmustur!..

BİR YAZARIN DRAMI

Bugün adını çok az kimsenin hatırlayabildiği Emin Feyzi Bey, güçlü bir kalem sahibiydi. Çoktan “Meçhul Meşhurlar” zümresine katılan bu zatı birkaç cümleyle şöyle tanıtabiliriz:

Emin Feyzi Bey, Musul vilayetine bağlı Süleymaniye’de dünyaya geldi. 1299’da Mülazım-ı Evvel, rütbesiyle İstanbul’da topçu okulundan diploma aldı. Uzun yıllar askeri okullarda öğretmenlik yaptı. Birçok subay ve memur yetiştirdi. Tabur, alay ve liva kumandanlıklarında bulundu. Çeşitli divanı harplerde, eşkıya takibi için kurulan divanı harbi örfilerde üyelik ve reislik yaptı. Bu görevlerin hepsinde tam bir başarı gösterdi.

1320’de hac vazifesini yerine getirmek üzere Arabistan’a giderken Hindistan’a uğradı. Mukaddes makamları ziyaret ettikten sonra, bir süre Suriye’de de seyahat edip Bağdat’a döndü. Musul da Miralay rütbesiyle otuz beşinci sahra topçu alayı komutanı iken emekli oldu. Daha sonra Viyana ve Paris’e gitti. Musul’dan İstanbul’a döndü. Zaten cüz’i olan emekli maaşıyla, Üsküdar’da bir han odasında yaşamaya başladı. Zihni meşguliyetlerinin artması sonucu felç hastalığına yakalandı, hastahane hastahane dolaşmaya başladı. Bu haldeyken bile boş durmayıp Türk Millî Eğitimi’ne hizmet için matematik, felsefe, edebiyat gibi çeşitli sahalarda eserler verdi. Eserleri Paris’teki “Cemiyet-i ilmiye” tarafından takdir edildiği için adı geçen kuruluşun üyeliğine kabul edildi. Bu kuruluşlar tarafından verilen diploma ve madalyalar daima yanında bulunuyordu.

Fenni ve edebi konularda eserler kaleme alan Emin Feyzi Bey, *İlim ve İrade* isimli kitabıyla² başta Bühcner olmak üzere, birçok ateiste susturucu cevaplar verdi Türlü türlü felaketlere maruz kalan, hayatının büyük bir bölümünü hastalıklarla mücadele ederek geçiren Emin Feyzi Bey'i, ünlü kitabiyat bilginimiz İbnülemin Mahmud Kemal, şu cümlelerle tanıtıyor:

“Henüz üç dört yaşındayken iki ayağı tamamen yandı. Daha sonra sol ayağı -ikinci defa- diz hizasına kadar tutuştu. Bilahere süratle yanından geçen bir tay, sağ ayağına basıp parmaklarını ezdi. Anası, babası, kardeşi vefat etti. Birkaç kere malı ve eşyası çalındı. Bin bir zahmetle evlendi. Kısa bir süre sonra ayrılmak zorunda kaldı. Bir daha da evlenemedi. Bütün maaşını İranlı ve Ermeni matbaacılara kaptırdı. Bu kadar musibetten sonra Darülaceze'ye sığındı.

Süleyman Nazif'le birlikte, birkaç kere evime geldi. Eserlerinden birer nüsha getirdi. Gayet müeddeb, mütedeyyin, mütevazı, mütefennin, edib bir zat idi. Birçok meseleden bahsettik. Hepsinde liyakat sahibi olduğunu gösterdi. Kerküklü şair Şeyh Rıza'nın uzun süre meclisine devam ettiğini ve edebî sahada yararlandığını söyledi.

Hastane hastane dolaştı. Bakırköy 'de yattı. 6 Mayıs 1929 'da Darülaceze 'de vefat etti. Dünyada saadet yüzü görmeyen bu bedbaht âdemi, Cenab-ı Hakk, ukbâda saâdete mazhar uyursun.

Âmin!..

Not: Emin Feyzi Bey hakkında daha fazla bilgi almak isteyenlerin, Haziran 1992 tarihli *Size* dergisinin 224. sayısında, Ferit Ragıp Tuncor imzasıyla yayımlanan makaleyi okumaları gerekiyor.

2 Tarafımdan hazırlanan bu eser, 1997 yılında, Bedir Yayınevi'nin “Pembe Kitaplar” serisinin 24. kitabı olarak yayımlandı.

YAĞMA VAR

Geçmiş dönemde yaşayan büyük zatların eserlerinden yeteri kadar istifade edemediğimiz gibi onlara ait evleri, konakları da koruyamıyoruz. Hatta bazılarını kendi ellerimizle yıkıp yok ediyoruz. Mesela bunlardan biri de Mehmet Emin Paşa Konağı idi. Adı geçen paşanın oğlu olan büyük tarih ve edebiyat bilgimiz İbnülemin Mahmud Kemal İnal 1957’de vefat edinceye kadar babasından intikal eden bu konakta yaşadı. Bazı edebiyatçıların “Darülkemal” adını verdikleri bu tarihi bina, sahibinin vasiyetine aykırı olarak, 50’li yılların sonunda yıkıldı ve yerine ucube bir iş hanı yapıldı. Hâlbuki Mehmet Emin Paşa Konağı’nın “İbnülemin Mahmud Kemal Müzesi”ne dönüştürülüp ayakta kalması sağlanmalıydı.

Bir encümeni daniş, bir edebiyat ve mûsikî akademisi olarak kabul edilen bu konağın başına birçok felaket geldi. İstanbul, İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilince, tam bir tarih hazinesi olan konak yağmalandı. Mahmud Kemal Bey, bu faciayı “Kendime Dair” başlığıyla kaleme aldığı yazıda uzun uzadıya anlatmaktadır. Mercan’daki bu tarihi ev iki defa da yangın tehlikesine maruz kaldı. 1864 yılında çıkan yangında nice kıymetli eşya, nadir ve nefis kitap mahvoldu. İkinci yangın ise 1911 yılında çıktı. Bu sırada, konak mensupları Yakacık’taki

yazlıklarında bulunuyorlardı. Komşular ve tanıdıkları eşyayı kurtarmak üzere içeri giriyorlar. Fırsattan istifade eden serseri ve hırsız takımı da birlikte konağa dalıyor. Ne kadar nadir ve değerli eşya varsa aşırıyorlar. Mahmud Kemal Bey'in verdiği bilgiye göre bunların içinde sapları gayet zarif, kıymetli kalemtıraşlar, maktalar, İran mamulatından kalemdanlar, büyüklere ait mühürler, eski saatler, gümüş bardaklar, akik enfiye kutuları, altın meskukat-ı atika ve sair eşyayı nefise bulunuyordu.

Süleyman Nazif'le ilgili bir yağma hikâyesi ise kısaca şöyledir:

Ünlü yazarımız, I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda Bağdat valisi olarak görev yapmaktadır. Bir gün belediyeye ait petrol deposunda yangın çıkar. Kabul etmek lazım ki o zamanlar petrol, oralarda en değerli şeylerdendi. Polis, asker, hükümet memurları, başlarında vali bulunduğu halde yangın yerine koşarlar. Fakat petrolleri kurtarmak için canını tehlikeye atacak fedailere ihtiyaç vardır. Hemen herkes depodan ümidini kesmeye başlar. Orada bulunanlar şaşkınlık ve çaresizlik içindedir. Derken Vali Süleyman Nazif Bey, birdenbire gözleri parlayarak bağırır: “Yağma!” bu söz, işsizler ve fellahlar arasında, “Yağma yağma!” sesleri arasında tekrarlanıp durur. Bir anda, çok sayıda adamın ateşe saldırarak tenekeleri ve sandıkları kapıp uzaklaştıkları görülür. Biraz sonra da yangın söndürülmüş olur.

Süleyman Nazif, akşam üstü, bir tellal çıkararak

Belediye deposundan alınan petrollerin iade edilmesi gerektiğini, getirmeyenlerin cezalandırılacaklarını ilân ettirir. Daha sonraki günlerde de takibat yaptırır ve dâhice tedbir sayesinde Süleyman Nazif, şehrin aylarca karanlıkta kalma tehlikesini önlemiş olur.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN YAYIMLADIĞI İSLAM HUKUKU

İslam şeriatının hukuki esaslarını en mükemmel ve en mufassal bir şekilde kaleme alan âlimlerimizden biri de eski Diyanet İşleri başkanlarından Ömer Nasuhi Bilmen'dir. Merhumun "Hukuk-ı İslamiye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu" ismiyle yayımladığı sekiz ciltlik bu eser, devrin ilim adamları, özellikle hukukçuları tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı, İslam hukukunun şaheseri olarak kabul edildi: İslami düşünceye, manevi değerlere mesafeli duran bir takım ilim adamları ve ünlü hukukçular bile Hoca Efendi'nin bu hacimli çalışması karşısında bayraklarını ve takdir duygularını dile getirmekten kendilerini alamadılar. Takriz ve takdim yazıları yazdılar.

50'li yıllarda İstanbul Üniversitesi rektörlüğünde bulunan Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, "Hukuk-ı İslamiye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu" hakkında şunları söylüyor:

"Mazide İslam hukukunun gelişmesinde ve hadiselerle tatbikinde büyük hizmetleri dokunmuş olan Türk hukukçularına bugün de zamanın kıymet hükümleri dahilinde ve izahı vazifesi düşmektedir. Fakat bu mühim işe başlamak için seleflerimizin bir bahr-i bî pâyan (sınırsız bir deniz) diye vasıflan-

dırdıkları fıkıh ilmini, İslam hukukunu bütün incelikleriyle ortaya koymak lâzımdır.

Asırlar ve kıtalar içinde, milletler ve medeniyetler arasında yayılmış muazzam bir hukuk manzûmesini bugünkü nesillerin anlayabileceği bir şekilde ve toplu olarak ortaya koymak her ilim ve hukuk adamının yapabileceği bir iş değildir. Değerli âlimimiz ve müftümüz Ömer Nasûhî Bilmen, büyük bir bilginin ve ihâtının, yorulmak bilmez bir mesainin mahsulü olan bu kıymetli eserleriyle, bu çok güç işi başarmış oluyorlar. Bugünün ve yarının ve hukukçuları orijinal mukayeseli hukuk tetkiklerine, kanun koyucuların hazırlayacakları kanunlara esas olacak bilgileri bu değerli eserde bulacaklardır. Bu kitapla Türk hukuk edebiyatı, değerli bir eser kazanmış oluyor. Üniversite böyle bir eseri, neşriyatı görmekle büyük bir haz ve memnuniyet duymaktadır. Eserin faziletli müellifini, bu büyük başarısından dolayı tebrik ederken bu eserle biz hukukçulara yapmış oldukları kıymetli yardımlarından dolayı şükranlarımı sunmayı da bir borç sayıyorum.”

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu da “Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Ordinaryüs Profesörü” olarak bu önemli esere takriz yazıyor, övücü cümleler kullanıyor. Daha birçok hukuk otoritesinin takdirle karşıladıkları, hayranlıkla söz ettikleri bu muazzam, muhteşem, mübarek ve muhalled eserde -bazılarının öcü görmüş gibi korktukları- “şeriat” kelimesi şöyle tarif ediliyor:

“Şeriat, din lisanında Cenab-ı Hakk’ın kulları için ortaya koymuş olduğu dinî ve dünyevi hükümlerin tamamıdır. Bu itibarla şeriat din kelimesiyle eş manalıdır. Hem asli hükümler denilen itikatları hem hem fer’î hükümler denilen ibadetleri, ahlâk ve muamelerleri ihtiva etmektedir. Şeriat, bir peygamber tarafından tebliğ edilmiş olan ilahî kanunlar demektir.

Bu kanûnun asıl sahibi olan Cenâb-ı Hakk'a 'Şâri-i Mübîn' denilmektedir.”

Öyleyse hükmü verelim: Şeriat İslam demektir. İslam ise ışıktır. Aydınlıktan insan değil, başka birtakım yaratıklar rahatsız olur.

*Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan*³

Ziya Paşa

3 Yarasanın gözleri ışıktan rahatsız olur.

KADI VE KADIN

Ünlü tarihçilerimizden Ahmet Refik Altınay'ın *Tarih-i Umumi* isimli eserinin beşinci cildini karıştırırken rastladığım bir anekdot ilgimi çekti. Endülüs Emevi hükümdarlarından İkinci Hakem ile bir kadın arasında geçen enteresan olay şöyle:

Rivayete göre fakir bir kadının Halife'nin bahçelerine yakın bir yerde bir tarlası vardı. Hakem buraya bir köşk inşa ettirmek istemiş, görevlilere tarlanın satın alınmasını emretmişti. Fakat kadın tarlayı satmak istemiyordu. Efendilerinin emrini mutlaka yerine getirmeyi aklına koyan görevli memurlar, durumu Halife'ye bildirmeden harekete geçiyorlar; tarlayı zorla istimlak ederek üzerine köşkü kuruyorlar. Zavallı kadın, adalete ve kanuna aykırı olan bu hareket üzerine, Kurtuba Kadısı'na giderek şikâyetinde bulunuyor. Kadı Beşir, kadın'ın şikâyetini dinledikten sonra adaletin mutlaka yerini bulacağını söylüyor.

Bir gün Halife bu yeni köşkte istirahat ettiği sırada Kurtuba Kadısı Beşir, bir eşeğin üzerinde, boş bir torba ile Halife'nin önünden geçiyor. Tam bu sırada Halife'ye iyice yaklaşıp önce elindeki torbaya toprak doldurmasını, sonra da bunu merkebe yükletmesini rica ediyor. Halife, "Bu işte bir iş var." diyerek torbayı dolduruyor. Fakat torba çok ağır olduğu için

bir türlü kaldıramıyor. İşte o zaman Kadı, büyük bir vakarla şöyle diyor: “Ey müminlerin emîri! Bak, bu torba tebaandan birinin elinden zorla aldığın tarlanın ancak çok küçük bir parçasıdır. Sen şimdi bu kadarcık bir torbayı kaldıramıyorsun, yarın ahirette o koca tarlayı nasıl kaldıracaksın?”

Bunun üzerine Halife işin aslını öğreniyor, hatasını anlıyor ve tarlayı köşkle birlikte kadına iade ediyor!

Kadı, kadın’ı uğradığı haksızlıktan işte böyle kurtarıyor.

FATİH HAZİRESİ'NE GÖMÜLEN İLK HAZİNE

İstanbul'da en fazla ziyaret edilen padişah türbelerinin başında, 'Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbesi geliyor. Bu mübarek mekân her gün dolup taşıyor. İnsanlar İstanbul fatihini İstanbul evliyası olarak ziyaret edip dualarını okuyorlar. Daha sonraki Osmanlı hükümdarlarının da tahta çıkacakları zaman önce Eyüp Sultan'da kılıç kuşandıklarını, sonra da Edirnekapı'dan şehre girerek Fatih'in ve Yavuz'un türbelerini ziyaret ettiklerini, bu merasimin ilerleyen zamanla birlikte bir gelenek haline geldiğini biliyoruz.

Beş yüz elli yıldan fazla bir süreden beri, ziyaretçi akınına uğrayan Fatih Sultan Mehmed, türbesinde yalnız başına yatıyor. Merhum, hayattayken yemeğini de yalnız yermiş. Hanımı Gülbahar Hatunun türbesi de aynı hazirededir. Cihan Hükümdarı ilim adamlarına, sanat erbabına büyük bir önem verdiği için devrin en büyük âlimlerini, hoca efendilerini, şairlerini kollayıp gözettiler. Onların hamiliğini bir nevi üzerine aldı. Uzak ve yakın ülkelerden İstanbul'a davet ettiği bilginler, genellikle yaptırdığı caminin etrafına, bilhassa Sahnı Seman medreselerine yerleştikleri için Fatih ve çevresi zamanla "ulema semti" ola-

rak tarihe geçti. Evet, İstanbul'da Süleymaniye ve Fatih semtleri öteden beri ulema semti olarak biliniyor. İşte bu özelliğinden dolayı, birçok kimsenin, öldükten sonra Fatih'e, onun türbesine en yakın bölgeye gömülmek istedikleri biliniyor. O büyük insana komşu olmayı, kim arzu etmez.

Efendim, Fatih'in türbesinin hemen yanı başında bulunan hazire, daha önceki yıllarda caminin ve türbenin çiçek bahçesiydi. İlerleyen zamanla birlikte burası cennet bahçesi haline geldi. Büyük devlet adamlarının ilimle uğraşanları, mesela âlim paşalar yavaş yavaş hazireye gömülmeye başlandı. Üç yüze yakın mezarın bulunduğu hazirede kimler yok ki?.. Hemen aklıma gelen birkaç isim şöyle: Ahmet Cevdet Paşa, Abidin Paşa, Gazi Osman Paşa, Ali Emiri Efendi, Harputlu İshak Hoca, Şehberderzade Filibeli Ahmet Hilmi, Ahmet Mithat Efendi ve diğerleri... Demek ki efendim, Fatih'e komşu olmak için ilim irfan sahibi olmak gerekiyormuş. Zaten merhum Konstantiniye'yi "İstanbul'a dönüştürdükten hemen sonra, bu şehri bir "darül-ilim" haline getirmek için büyük çaba göstermişti. Ne mutlu ona ki hayatında olduğu gibi ölümünden sonra da ulema ile ülfetini ve ünsiyetini devam ettiriyor.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, daha önceki yıllarda rengârenk bir çiçek bahçesi olan bu tarihi hazireye ilk defa Osmanlı'nın yüz dokuzuncu Şeyhülislamı olan El-Hac Mehmet Refik Efendi gömüldü. Bu zat, son Osmanlı Şeyhülislamlarının en değerlilerinden biri olarak kabul ediliyor. Kendisi Bosnalı bir aileye mensuptu. Genç yaşta babasını kaybetti. Zekâsını, çalışkanlığını, ahlâkını takdir eden Bosna Kadısı Ispartalı Hüseyin Efendi kendisini İstanbul'a getirdi. Maddi manevi desteğini esirgemedi. Hatta kızıyla evlendirip damat yaptı. Refik Efendi, kayın pederinin Şam kadılığına atanması üzerine, onunla birlikte bu tarihi şehre gitti. Orada Muhyiddin-i Arabi hazretle-

rinin mübarek türbesini ziyaret etti. Efendi Hazretleriyle ve eserleriyle o kadar hemhal oldu ki rivayete göre birkaç defa rüyasında Şeyhül'l-Ekber'i gördü. Ne saadet ne saadet!..

Bu Şeyhülislamın diğer önemli bir özelliği de dört başı mamur bir fıkıh bilgini olmasıydı. Çok düşünür, az konuşmuş. Bundan dolayı Yusuf Kâmil Paşa, “Efendi Hazretleri vahiy bekliyor!” diye şaka edermiş. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Şeyhülislam Mehmet Refik Efendi vefat edince, devrin padişahı Abdülaziz’in emriyle buraya defnedildi ve de Fatih Haziresi’ne ilk gömülen insan o oldu. Cenazesine İstanbul’un bütün âlimleri, devlet adamları, fıkıh bilginleri katıldı. Bu muhteşem manzara, Ahmet Cevdet Paşa’yı çok etkilediği için gözyaşlarına hâkim olamadı. “Fıkıh hazinesini buraya defnediyoruz!” cümlesiyle, duyduğu derin üzüntüyü dile getirdi.

Ben şahsen merak ediyorum: Bir süre sonra, Cevdet Paşa da aynı hazineye gömülürken, hazirun arasından, acaba, “Tarih hazinesini buraya defnediyoruz!” diyen biri çıktı mı?

Fatih haziresine, ilim hazinesi diyebilirsiniz!..

KÖPEKÇİ HASAN BABA

Dört ayaklı hayvanlar içerisinde köpek en sadık hayvan olarak biliniyor. Bu hayvanın sahibine olan sadakati ve bağlılığı anlatıla anlatıla bitirilemiyor. Evliya menkıbelerinde bile köpek hikâyelerine bol bol yer veriliyor. Diğer bütün hayvanlara olduğu gibi köpeklere yapılacak iyiliğin de insana büyük sevap kazandıracağına inanılıyor. Bu konuyla ilgili çarpıcı bir anekdotun, en muteber hadis kitaplarından biri kabul edilen Sahih-i Müslim’de yer aldığını görüyoruz. Şöyle ki: Bir zamanlar bir kadın çölde yolculuk yaparken çok susuyor. Oralarda rastladığı bir kuyuya inerek susuzluğunu gideriyor. Tam kuyudan çıktığı zaman, bir köpeğin hararetini gidermek amacıyla balçık yaladığını görüyor. Manzarayı gören kadın, belli ki bu köpek de en az benim kadar suya ihtiyaç duyuyor diyerek tekrar kuyuya iniyor. Ayakkabısını çıkarıp suyla dolduruyor ve kuyudan çıkarak o su ile köpeği bir güzel suluyor. Cenab-ı Hakk, kadının bu hareketinden hoşnut kalarak mertebesini yükseltip günahlarını bağışlıyor.

Gelelim sadede. Başta da söylediğimiz gibi köpeğin sadakati herkes tarafından biliniyor. İşte yüzlerce, binlerce örnekten bir iki tanesi şöyle. Önce batıdan bir misal verelim. Nisan 1955 tarihli Altın Kitap isimli derginin birinci sayısında, “Köpek

Deyip Geçmeyelim” başlığıyla yayımlanan bir yazı dikkatimi çektiği için evvela ondan başlayalım:

“Chicago’da oturan John C. Rogers her zaman işine aynı yolu takip eden çok yakın bir dostunun arabasıyla gidiyordu. Bir gün dostu yine arabasını onun kapısı önünde durdurup her zaman olduğu gibi klakson çalmıştı. Fakat John C. Rogers bu sefer hemen koşup gelmemiş, biraz gecikmişti. Tam bu sırada içeriden ‘Jill’ adındaki köpeğinin bağırması ve acı acı çıkardığı sesler işitiliyordu. J. Rogers, evden çıkmak istediği zaman köpek hemen üzerine atılmış ve ceketinden yakalayıp onu bırakmak istememişti. Rogers köpeği itti ve şapkasını alarak arabaya yetişmek üzere tekrar kapıya doğru yürüdü. Fakat bu defa da köpek adamın şapkasını kaptı ve salona kaçtı. Rogers köpeği kovaladı, şapkasını ağzından aldı, tekrar yola koyuldu. Köpek tekrar ona atıldı ve ceketinden tutup geriye doğru çekmeye başladı. Canı sıkılan Rogers hayvanı öfkeyle itip yoluna devam etti. Artık rakibini durduramayacağını anlayan hayvan Rogers’in yolunun üzerine boylu boyunca uzanıp yatarak göz yaşları dökmeye başladı. Köpeğin bu ısrarı karşısında şaşırان adam, ne olursa olsun diyerek arabaya binmemeye karar verdi. Arkadaşından özür dileyerek evine döndü. Öteki de arabasıyla yoluna devam etti.

Aradan kısa bir süre geçmişti ki Rogers dostunun karısından bir telefon haberi aldı. Kocasının arabasıyla giderken, başka bir arabaya çarpmış, sonuçta ümitsiz bir şekilde yaralanmıştı.”

Şimdi bir örnek de Doğu’dan verelim. Kemaleddin Demiri’nin *Hayâtü’l-Hayevan* isimli önemli kitabında şöyle bir olay anlatılıyor:

Haris bin Sa’saa adındaki zatın yanından hiç ayırmadığı birkaç hizmetçisi vardı. Bir gün bu adam, gezmeye çıkarken -her

zaman olduğu gibi- yine hizmetçilerini yanına aldı. Fakat bunlardan birisi bir bahane uydurarak sonra kendilerine yetişmek üzere orada kaldı. Meğer o hizmetçi, efendisi Haris'in karısıyla düşüp kalkan biriymiş. O sırada kendilerini yalnız görünce tekrar bir araya geldiler. Tam o anda yanlarında bulunan evin köpeği, bunların üzerine hücum ederek kendilerini parçalayıp öldürdü. Haris olanları ve iç yüzünü öğrenince şu şiiri okudu:

“Şu acayip duruma bir bakın. Dost ve bana saygılı bildiğim nedimim, dostluğu ayaklarının altına aldı. Köpek diye birçoklarınca hor görülen sadık hayvanım ise hayatını tehlikeye atarak şerefimi ve namusumu korudu. Evlenmek suretiyle hayatıma giren eşimin ihaneti ise işkencelerin en büyüğüdür. Alçaklığına şahit oluncaya kadar, köpeğim kendisini çılgınca sever ve sayardı.”

Köpeğin sadakatiyle, sahibine yaptığı hizmetlerle ilgili menkıbelerin sayısı o kadar fazla ki bunların tamamı bir araya getirilse birkaç cilt kitap ortaya çıkar. Bir çeşni olması bakımından şunu da söyleyelim ki köpek, kılığı kıyafeti düzgün, iyi giyinmiş kimselere daha yumuşak davranır, üstü başı perişan, pejmürde kıyafetli adamlara ise mutlaka saldırmış.

Büyük insanların, ulema ve meşayihin köpeğe karşı duydukları ilgi elbette ki boşuna değildir. Yukarıda da belirttiğim gibi, bunun dinî, tarihî, sosyal birtakım sebepleri bulunuyor. Kethüdazade Mehmet Arif Efendi de şefkat ve merhamet hissi öne çıkan maneviyat sahiplerinden biriydi. *Menâkıbnâme*'sinden öğrendiğimize göre merhum Beşiktaş Uzuncaova'da bulunan evinden ne zaman dışarı çıksa karşılaştığı sokak köpeklerine ekmek doğrardı. Bir gün Hoca Efendi, kapıdan çıkınca, beslediği köpeklerden biri, derhal önüne düşer. Hayvancağız hem gider hem kuyruğunu sallar. Arada bir de başını çevirip

arkaya bakar. Bunda bir iş var diyen Efendi arkasından gider. Yolculuk İhlamur Deresi'ndeki köprüde sona erer.

Meğer köprüünün altında yavrulamış. Manzarayı gösterir. Yani lisanı hal ile “Sen bana ekmek doğrardın, işte bu yavrularımı da unutma.” der. Tabii ki Kethüdazade Mehmet Arif Efendi oraya da ekmek göndermeye başlar.

Efendim, eski İstanbul sokakları başıboş köpeklerden geçilmiyordu. Hatta semtleri ve mahalleleri kendi aralarında parsellemişlerdi. Birbirlerinin sınırlarını asla ihlal etmiyorlardı. Her horoz kendi çöplüğünde öttüğü gibi her köpek de kendi bölgesinde icrayı faaliyet ediyordu. Arada bir sınır ihlali olduğu zaman ise kıyamet kopuyordu. Unutmayalım ki başkent sokaklarında böyle ilginç manzaralar oluşturan köpeklerin hamileri de bulunuyordu. Mesela Köpekçi Hasan Baba bunlardan biriydi. Ben bu zatın adına ilk defa Ali İhsan Yurt Bey'in notlarında rastladım. Merhumun naklettiğine göre, Hasan Baba köpeklere, “Dikkat! Hizaya gir!” diye bağırınca sokak köpekleri hep birden hizaya giriyorlarmış. Hasan Baba çağırdığı zaman, sınır ihlal etmekten çekinen, ayrı semtlere mensup köpekler bile hemen koşup yanına geliyorlarmış

Meşrutiyet devrinde yaşayan Köpekçi Hasan Baba, Fatih Camii'nin Karadeniz kapısında yatıp kalkıyordu. İstanbul'un ünlü meczuplarından kabul edilen bu zat, köpeklerle tam bir iletişim ve etkileşim içindeydi. En büyük zevki, köpeklere küfe küfe ekmek doğramaktı. İlginçtir ki bu sırada hiçbir köpek diğerinin ekmeğini kapmak için en küçük bir teşebbüste bulunmazdı. Bir gün nasıl olduysa köpeğin biri, diğerinin ağzındaki lokmayı kapmış. Bunu gören Hasan Baba, gasıp köpeği cezalandırmış; “Üç gün huzuruma çıkmayacaksın!” deyip tekdir cezası vermiş. Oradan geçerken bu hadiseye şahit olan bir esnaf meraklanıp cezalı köpeğe boya vurarak işaretlemiş. “Bakalım,

üç gün içinde hakikaten huzura çıkmayacak mı?” diye beklemeye başlamış. Şayanı hayrettir ki suçlu köpek tam üç gün bir ağacın dibinde yatmış. Diğer köpeklerin arasına gelip bir şey yememiş. Cezası dolduktan sonra, yani dördüncü gün Hasan Baba’nun huzuruna çıkmış, yine kısmetine kavuşmuş. İşte efendim, Köpekçi Hasan Baba böyle bir “Hayvan sever” imiş.

Edirnekapı Mezarlığı’nda yatan Köpekçi Hasan Baba’nın kabir taşındaki yazı şöyle:

*Fâtih Câmi-i Şerîfi imamının arkasında
Kırk yıl beş vakti edâ eden meşhur
Köpekçi demekle mâruf kutbü’l-arifin
Hasan Efendi hazretlerinin ruhu şerifleri için
El-Fatiha. Sene 1315⁴*

4 Şevket Gürel, *İstanbul Evliyaları*, İstanbul 1998.

TÜRK DONANMASINDA GÖZCÜLÜK YAPAN MAYMUNLAR

Önce size maymunun ne kadar zeki olduğunu gösteren bir anekdot nakledeyim:

Adamın biri, tenceresine bir tavuk yerleştirip evinin bahçesinde pişirmeye başlar. Bu sırada başka bir işi çıktığı için oradan ayrılması gerekir. Tencerede pişmekte olan tavuğu gözetlemesi için terbiyeli yani eğitilmiş maymununa tembihte bulunup işine gider. Meğer havada bir çaylak, tavuğu bir an önce kapmak için dolaşıp duruyormuş. Tencerenin yanında kimsenin olmadığını görünce süzülüp tavuğu kapar. Büyük bir şaşkınlık geçiren maymun derhal kendine mahsus bir taktik uygular. Hemen tencerenin yanında başını yere koyarak kıcını iyice havaya diker, bir süre böylece bekler. Maymunun arka tarafındaki kırmızı bölgeyi ciğer zanneden çaylak yine süzülüp tencerenin yanına yaklaşır. Ani bir hareketle yerinden sıçrayan maymun çaylağı kapıldığı gibi tencerenin içine fırlatır, bir güzel haşlar. Kendisi de hiçbir şey olmamış gibi tencereyi gözetmeye devam eder.

Yukarıda da belirttiğim gibi, maymun en akıllı hayvanların başında geliyor. Zekâsı davranışları, hareketleri insanların çok fazla ilgisini çekiyor. Hayvanat bahçelerinde en fazla onla-

rın bulunduğu bölüm ziyaretçi topluyor. Maymun zekâsından ve anlayışından dolayı eğitime, terbiye edilmeye en müsait hayvan olarak karşımıza çıkıyor. Biz de zaten televizyonlarda, sinemalarda eğitilmiş maymunların maharetlerini, bazen hayranlıkla bazen şaşkınlıkla seyrediyoruz. Klasik eserlerden kabul edilen *Hayâtü'l-Hayevan* isimli kitaptan öğrendiğimize göre Halife Mütevekkil'in terzilik yapan bir maymunu varmış. Aynı kaynak, adı geçen halifenin, bir de kuyumculukla meşgul olan maymununun bulunduğunu kaydediyor. Yemen halkı maymunlara bakkallık ve kasaplık bile yaptırıyormuş. Sizler bu cümleleri okurken içinizden "Acaba bu satırların sahibi de mi insanın maymundan geldiğine inanıyor?" diye bir düşünce geçiriyor olabilirsiniz. Hemen belirteyim, asla ve kata böyle bir şey düşünmüyorum. Tam aksine, insanın maymundan geldiğini değil de maymunun insandan geldiğini iddia eden tezler, bu konuda ileri sürülen fikirler, ortaya konulan deliller, benim daha fazla dikkatimi ve ilgimi çekiyor. Gerçekten de bazı büyük İslam bilginleri işin aslının böyle olduğunu eserlerinde ve sohbetlerinde dile getiriyorlar. Mesela Kemaleddin Demiri Hazretleri, adı geçen eserinde, "Maymun zekâ sahibi bir hayvandır. Anlayışı süratlidir. Öğretilmek istenen oyunları çok çabuk kavrar. Çünkü maymun, mesh olunmak suretiyle insandan maymuna dönüştürülmüş!" diyor. Son devir Kastamonu ilimlerinin ve maneviyat sultanlarının en önemlilerinden kabul edilen Mehmed Feyzi Efendi de bu konuda son derece önemli bilgiler veriyor. Sohbetlerinin bir araya getirildiği *Feyizler* isimli eserin beşinci cildi incelenirse merhumun sözleri daha iyi anlaşılır. Efendi Hazretleri, berzah nevindeki yaratıkları mercan hurma maymun diye sıraladıktan sonra bir yerde "Normal" yasalar takip ettikçe her varlık kendi mertebesinde kalacak, bir başkasının yerine geçemeyecektir. Ancak

normal üstü hallerde, mesela mucizevi durumlarda herhangi bir olağanüstü hâl ve vaziyetle, Yüce Yaratıcı “Mesh suretiyle, bir varlığı, daha aşağı bir varlığa çevirebilir.” Bir kere daha belirtmek gerekirse konuyla ilgili tatmin edici bilgiler almak için adı geçen eserleri ve benzeri kitapları okumak gerekiyor.

Bu kadar zeki olan hayvanlara dedelerimizin de bigâne kalmadıklarını, çeşitli yollarla onlardan istifade ettiklerini biliyoruz. 28 Şubat 1951 tarihli Tarih Hazinesi’nin 7. sayısında “Türk Denizciliği ve Maymunlar” başlığıyla neşredilen yazıyı görünce büyük bir merakla okumuştum. Adı geçen makalede, Osmanlı Türklerinin maymunları donanmada görevlendirdikleri, bu hayvanları gemilerin serenlerine çıkartmak suretiyle gözcülük yaptırdıkları anlatılıyor. Akdeniz’i Türk gölü haline getiren Osmanlılar, özellikle II. Bayezit’ten sonra gemicilik sanatıyla, deniz seferlerinin incelikleriyle daha fazla meşgul oluyor. Bu arada uzağı görme kabiliyeti son derece gelişmiş olan maymunlardan yararlanma yoluna gidiliyor. Kısaca söylemek gerekirse ünlü denizcilerimiz, maymunları birer dürbün ve teleskop gibi kullanıyorlar. Kuzey Afrika’dan getirilen iri maymunları Gelibolu ve İstanbul tersanelerinde bir güzel eğittikten sonra, savaş gemilerinde gözcü olarak istihdam ediyorlar. İşte böyle ciddi bir şekilde terbiye edilen gözcü maymunlar gemilerin serenlerine ve cundalarına çıkıyorlar, ufukları gözetliyorlar, engin denizlerde kendilerine doğru yanaşmakta olan bir gemi görünce, kendilerine mahsus yöntemlerle derhal aşağıya haber verip gerekli tedbirlerin alınmasına vesile oluyorlar.

Kristof Kolomb’un Amerika’nın üçüncü keşfinden dönen gemilerini ve arkadaşlarını esir alan büyük denizcimiz Kemal Reis ile yeğeni Piri Reis’in gemilerinde, maymun gözcülerin bulunabileceğini ihtimal dahilinde gören merhum tarihçimiz

İbrahim Hakkı Konyalı, adı geçen dergideki yazısında bir de maymunkeş imamdan şöyle söz ediyor:

“Kuzey Afrika tamamen Türk sınırları içine alındıktan sonra İstanbul’a çok sayıda maymun getirilmişti. Sultan III. Murat devrinin refahlı ve zengin halk tabakaları arasında maymun bir süs ve oyuncak olmuştı.

Sultan Murad’ın imamlığını yapan ve daha sonra Rumeli kazaskeri olan Manisalı Molla Abdulkerim Efendi, ifrat derecesine vardırılan maymun severliğe karşı müthiş bir düşman kesilmişti. O, maymunun bir lehv (oyun ve eğlence) âleti olduğuna inanıyordu. Devrinin çok nüfuzlu ve sözü geçen bir adamı olan Abdulkerim Efendi, nerede maymun görürse derhal astırırmış. Bundan dolayı ‘Maymunkeş İmam’ diye şöhret kazanmıştı. Konuyla ilgili bir yazıda deniliyor ki:

‘Bilhassa Hicri 999 yılında İstanbul meydanlarındaki bütün büyük ağaçlar, sanki maymundan meyve vermiş ağaçlara benzemişti. İri maymunlar için özel idam sehpaları bile kurularak cesetleri halka teşhir ediliyordu. Abdulkerim atına atlar, semt semt dolaşır, idam edilecek maymunların iplerini kendi eliyle çekerti.

Böyle tuhaf bir karaktere sahip olan Kazasker Efendi’nin iyi tarafları da vardı. Mesela hayır yapmayı severdi. Gayrimüslim unsurlara karşı da derin bir gayrı ve kını vardı. Bir gün Hristiyanları ve Yahudileri kötülemek hatırına geldi. O zamanlar her din mensubunun ayrı renkli serpuşları vardı. Hristiyanlar gök, Yahudiler sarı takye giyerlerdi. Kazasker, bunların takyelerini siyah ve kırmızı çuhaya çevirdi.

Kasımpaşa’da, şimdiki Deniz Hastahanesi’nin bulunduğu tepe -Abdullah Camii’ne, Seydi Ali Reis Camii’ne kadar- Yahudi maşatlığı, alt tarafı da Müslüman mezarlığı idi. Abdülkerim

Efendi, maşatlığa bir camı yaptırmayı kafasına koymuştu. Yahudilerin şiddetli itirazları karşısında buna muvaffak olamıyordu. 1591 yılında Abdülkerim Efendi, yaptıracığı mabedin bütün inşaat malzemesini hazırlamıştı. Bir gece, çok kalabalık bir işçi grubu faaliyete geçti. Sabahleyin kalkanlar, maşatlığın yerinde minareli bir caminin yükseldiğini gördüler. Molla Efendi'nin cesaretine, bu harikulade el çabukluğuna hayran oldular. Devlet de Molla Efendi'nin bu oldu bittisini kabul etmekten başka bir şey yapamazdı. İşte şimdi 'Yel değirmeni Camii' adını taşıyan cami böylece 'Maymunkeş İmam' tarafından yapılmıştı.

Molla Kerim Efendi, mabedini yaptırdıktan iki sene sonra ölmüş, buradaki Kasım Çavuş mezarlığına gömülmüştü.

İmam Efendi, öldüğü gün, şehirdeki bütün maymuncular sevinmişler ve şenlikler yapmışlardı.”

Maymun deyip de geçmeyin!..